

Zalitok L.M.

UPBRINGING OF CULTURE OF NEEDS OF INDIVIDUALITY THROUGH PRISM
OF IDEAS V. SUKHOMLYNSKIY (SCIENTIFIC AND BIBLIOGRAPHIC RESEARCH)

Scientific bibliometric analysis is used to study the problem of development of personal culture of needs presented in V. Sukhomlynskiy's works. Following patterns, important for educational and upbringing work in modern school are revealed: taking into account individual needs and system of forming of new needs; clear modelling of motivational-incentive situations at all stages of educational and upbringing processes; involvement of pupils into different types of collective activity. It is proved that V. Sukhomlynskiy did not deny the importance of material needs; at the same time he considered needs as another qualitative level to be a priority target.

The author of the article has picked out and systematized those works of teacher connected with development of personal spiritual and informational needs and culture of needs by means of artistic and aesthetic perception of the world; development of informational needs and the role of teachers and parents in the process of development of these needs. The research presents the documents available in V. Sukhomlynskiy's collection reading room at V. Sukhomlynskiy State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.

As a result of mentioned research it is shown that the creation of bibliographic publications of V. O. Sukhomlynskiy was a necessary condition for the development of historical and pedagogical direction. The research showed the relevance of teaching experience of V. Suchomlynskiy and the need for its wide popularization.

Keywords: needs, personality, V. Sukhomlynskiy's work, education.

УДК 37.091.4 Сухомлинський: 613. 955

Карпенко М. І.*

**ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБІСНО-МОТИВАЦІЙНОГО
ТА ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВОГО БЛОКІВ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я ШКОЛЯРІВ
(З ДОСВІДУ РОБОТИ В. СУХОМЛИНСЬКОГО)**

Статтю присвячено проблемі формування культури здоров'я школярів у педагогічній спадщині педагога-новатора В. Сухомлинського. Теоретичний і практичний досвід павлівського вченого з формування здоров'я дітей та молоді надає приклад адекватного розв'язання валеологічних проблем сучасної школи, тому всебічний аналіз його доробку є важливим для розв'язання проблеми здоров'ятворення. Проаналізовано й узагальнено особливості формування потребнісно-мотиваційного та емоційно-вольового блоків культури здоров'я молодших школярів та учнів основної школи, здійснено аналіз концептуальних ідей, змісту та програми валеологічного виховання школярів у Павлівській середній школі.

Ключові слова: педагогічна спадщина В. Сухомлинського; формування культури здоров'я школярів; блоки культури здоров'я; духовне здоров'я; психічне здоров'я; фізичне здоров'я.

Формування здоров'я та здорового способу життя учнівської молоді визначено законодавством України як один з основних напрямків державної політики, який передбачає необхідність здійснення багатовекторної діяльності (укази Президента України «Про Національну програму «Діти України» (1996), «Про Концепцію розвитку охорони здоров'я населення України» (2000), Концепція неперервної валеологічної освіти в Україні (1994), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки тощо). Проте, незважаючи на прийняття відповідної законодавчо-нормативної бази, проведення різноманітних організаційних заходів, в останні двадцять років має місце тенденція до погіршення здоров'я учнівської молоді та загальної депопуляції українського населення. Очевидним є й те, що традиційні для сучасної української школи шляхи та засоби організації навчально-виховного процесу не тільки не забезпечують здоров'язбереження учнів, але й іноді стають чинниками погіршення їхнього здоров'я.

* Карпенко М. І.

Комплекс питань, що стосуються феноменів «здоров'я», «культура здоров'я», «формування культури здоров'я», став предметом дослідницького інтересу фахівців у галузі медицини (М. Амосов, Г. Апанасенко, Н. Борисенко, В. Войтенко та ін.); психологів (С. Бондаренко, С. Дерябо, Ю. Орлов, В. Ротенберг, В. Ясвін та ін.); педагогів і фахівців у галузі фізичного виховання (М. Гончаренко, В. Горащук, М. Гриньова, О. Дубогай, Г. Кривошеєва, Г. Мітяєва, С. Омельченко, В. Скумін, Л. Сущенко та ін.). Яскравим представником гуманістичної педагогіки радянського часу був В. Сухомлинський, який одним із перших теоретично обґрунтував, розробив і практично реалізував у своїй школі систему широкого валеологічного виховання учнів. Теоретичний і практичний досвід В. Сухомлинського з формування культури здоров'я дітей та молоді надає приклад адекватного розв'язання валеологічних проблем сучасної школи, а тому всебічний аналіз його доробку є важливим для розв'язання проблеми здоров'ятворення.

Проблеми здоров'язбереження в контексті вивчення спадщини В. Сухомлинського щодо розумового, морального, естетичного, трудового, екологічного виховання у своїх дисертаційних роботах торкалися К. Кривошеєнко (проблеми розумового розвитку школярів), О. Цхеладзе (проблеми фізичного виховання учнів), А. Аллагулов, Н. Курзова, А. Семез (виховання моральної культури особистості), З. Шевців (виховання в учнів бережливого ставлення до природи), Н. Безлюдна (ідеї розвивального навчання), М. Дубінка (розвиток пізнавального інтересу), В. Кравцов (принцип природовідповідності виховання) та ін.

Зважаючи на наявність значного потенціалу сучасних освітніх закладів щодо зміцнення здоров'я школярів і недостатній рівень методичного забезпечення цього процесу з урахуванням концептуальних ідей В. Сухомлинського, метою цієї статті є аналіз і узагальнення досвіду павлівського вченого щодо формування потребнісно-мотиваційного та емоційно-вольового блоків культури здоров'я молодших школярів та учнів основної школи.

У Павлівській середній школі склалося особливе, не притаманне педагогіці того часу розуміння сутності й змісту здоров'я особистості та формування відповідної культури. Воно не зводилося до набуття школярами гігієнічних знань і вироблення навичок здорового способу життя, а набуло більш глибокого сенсу, в основі якого – ідея гармонії здорового тіла та здорового духу, прагнення дитини до оптимістичного світосприйняття, до гуманізації соціальних стосунків та естетики особистої поведінки. В. Сухомлинський набагато раніше, ніж це було визнано тогочасною офіційною наукою, зробив гармонію фізичних, психічних і духовних сил справжньою домінантою виховання, головною метою та мірилом всебічного розвитку особистості.

Відтворимо змістове розуміння В. Сухомлинським ключових понять, що лежать в основі його концепції формування культури здоров'я школярів.

Культура здоров'я школяра – це ідейно-теоретичне, потребнісно-мотиваційне, емоційно-вольове, операційно-практичне оснащення процесів життя, діяльності та спілкування відповідно до критеріїв внутрішньої та зовнішньої гармонії, функціональної ефективності та соціальної користі.

Ідейно-теоретичний компонент передбачає створення інформаційної бази, яка б забезпечувала учням можливість пізнання своїх фізичних, фізіологічних, психологічних, соціальних, моральних, інтелектуальних особливостей, створювала умови для вільного творчого пошуку, вирішення проблем щодо розуміння сутності духовного, психічного, фізичного та соціального здоров'я. Цей компонент характеризує здатність людини грамотно розробляти й постійно вдосконалювати індивідуальну оздоровчу систему. У ньому відбито змістовний бік освіченості особистості в питаннях здоров'я з урахуванням віку, статі, становлення до питань віри тощо.

Потребнісно-мотиваційний компонент відбиває світоглядний, аксіологічний аспект культури здоров'я особистості, відбиває її ставлення до здоров'я. До валеологічно спрямованих потреб належать: потреби у спілкуванні з оточенням, спрямовані на подолання негативних рис характеру, шкідливих звичок, наслідування позитивних

якостей та вчинків; потреба виконувати основні правила здоров'язберігальної поведінки в побуті, на заняттях, у спілкуванні з однолітками та дорослими; потреба бути корисним іншим людям, ініціативно та активно, із задоволенням допомагати молодшим, своїм рідним і близьким людям, отримуючи радість від здійснюваних вчинків. На основі цих потреб здійснюється становлення стійких мотивів валеологічної діяльності.

Емоційно-вольовий компонент характеризується наявністю у школяра стійких почуттів та емоцій відносно свого здоров'я та сформованості вольових якостей, необхідних йому для дотримання ним здорового способу життя та протистояння негативним впливам соціального та фізичного характеру.

Операційно-практичний компонент відбиває здатність здійснювати високоморальні вчинки; уміння оцінити власні вчинки, поведінку оточення з точки зору моральних норм. Ураховуючи схильність дітей наслідувати все, що подобається, педагогічний колектив Павлівської середньої школи прагнув до того, щоб перед очима учнів був належний приклад людини.

Зазначені структурні компоненти існують у єдності, внутрішньо взаємозалежні й у своїй сукупності утворюють цілісне явище. Система знань про формування й зміцнення здоров'я, яку отримує особистість, формує свідомість. Потім знання, перевірені на практиці, перетворюються на переконання, на визначену систему соціально значущих, загальнолюдських і національних цінностей і ідеалів, керуючись якими особистість реалізує себе повною мірою в процесі життєдіяльності.

Проаналізувавши педагогічну спадщину В. Сухомлинського щодо формування культури здоров'я школярів, можемо зробити висновок, що цей процес у Павлівській середній школі мав спіралеподібний характер, тобто від віку до віку передбачалося постійне розширення досвіду дітей та поглиблення знань про здоров'я, способи його формування, збереження та зміцнення. На основі цього в досліджуваній системі формування культури здоров'я ми виділили три концентри: I етап – валеологічна освіта дітей передшкільного та молодшого шкільного віку, II етап – валеологічна освіта учнів підліткового віку, III етап – валеоосвіта старших школярів. Кожен із концентрів становив собою відносно завершену валеологічну освіту на рівні, який відповідав віковим можливостям і властивостям учнів.

Доцільність поділу процесу формування культури здоров'я школярів на умовні етапи (концентри) зумовлена специфікою оволодіння школярами нормами валеологічного способу життя, тобто їхнього просування від епізодично-фрагментарного (здатність до елементарного узагальнення валеологічних знань і вмінь) до стійкого активnodіяльнісного виконання валеодіяльності (виявлення відповідної поведінки та внутрішня готовність, усвідомлена позиція людини на вибір і реалізацію валеологічної діяльності). У рамках цієї статті розглянемо окремо особливості формування потребнісно-мотиваційного та емоційно-вольового блоків культури здоров'я учнів у I та II концентрах, тобто проаналізуємо зміст валеологічного виховання молодших школярів та підлітків.

Нижче висвітлимо зміст I концентру формування потребнісно-мотиваційного та емоційно-вольового блоків культури здоров'я школярів. Зауважимо, що в переліку відбито зміст валеологічної роботи з дітьми передшкільного віку та з учнями початкової школи.

Зміст потребнісно-мотиваційного блоку культури здоров'я учнів:

- формування інтересу до занять фізичними вправами, ранковою гімнастикою, загартуванням, прогулянками на природу;
- формування інтересу бути здоровим та оздоровлюватись;
- формування почуття обов'язку як основного морального мотиву;
- розвиток інтересу до читання, малювання, ліплення, танців, співу, творів мистецтва, дитячих спектаклів, концертів тощо.

Зміст емоційно-вольового блоку культури здоров'я учнів:

- виховання позитивного ставлення до життя та оточення; увага до старших та молодших; турботливе ставлення до батьків, любов до всього живого;
- формування у школярів таких соціальних емоцій, як людяність, доброта, лагідність, доброзичливість, почуття довіри до інших тощо;
- формування здатності керувати бажаннями, емоціями та поведінкою;
- формування почуття взаємодопомоги, товариськості, колективізму;
- формування настанови стримувати заздрість, озлобленість, войовничість, непоступливість;
- негативне ставлення до невиконання правил особистої гігієни та санітарії, уникнення занять фізкультурою;
- вироблення нетерпимості до лінощів і недбальства у праці, необережного ставлення до результатів праці людей;
- формування усвідомленого виявлення дитиною емоцій та почуттів;
- розвиток навичок самоконтролю і самоорганізації.

Зупинимося на детальному аналізі змісту валеологічної роботи I концентру. В. Сухомлинський достеменно знав, що відповідно до законів педагогіки та психології молодші школярі ще не мають стійкої мотивації чи потреби бути здоровими, але у процесі виконання валеологічно спрямованої діяльності в них з'являється інтерес до самого процесу, потреба в діяльності, прагнення отримати високий результат [4; 5]. Так, формування потребнісно-мотиваційного блоку культури здоров'я учнів Павлівської середньої школи відбувалося шляхом залучення дітей до практичної оздоровчої діяльності.

Одним із показників сформованості емоційно-вольового блоку культури здоров'я молодших школярів Павлівської середньої школи було вміння більш стримано виявляти свої емоції (роздратування, заздрість, обурення, засмучення), особливо коли дитина перебуває серед однолітків, боячись їхнього осуду: «Вміння керувати бажаннями – в цій, здавалося б, найпростішій, а насправді дуже складній людській звичці – джерело людяності, чуйності, сердечності, внутрішньої самодисципліни, без якої немає совісті, немає справжньої людини» [4, с. 87].

Характерною особливістю процесу формування культури здоров'я молодших школярів було створення таких педагогічних ситуацій, які б сприяли вихованню в дітей соціальних почуттів і емоцій, таких як людяність, доброта, лагідність, доброзичливість, довіра до людей, здатність до співчуття тощо. Павлівський педагог вважав, що саме в період дитинства людина має оволодіти азбукою емоційної культури, пройти школу виховання гарних почуттів: «Якщо добрі почуття не виховані в дитинстві, їх ніколи не виховаєш, тому що це суто людське утверджується в душі одночасно з пізнанням перших і найважливіших істин, одночасно з переживанням і відчуженнями найтонших відтінків рідного слова» [4, с. 60].

Василь Олександрович вважав, що якщо на етапі початкової школи не сформувати відповідний якісний рівень культури здоров'я, то зробити це в подальшому буде набагато складніше і для вихователя, і для вихованця: «Я все більше переконувався, що моральне обличчя підлітка залежить від того, як (підкр. авт.) виховувалася людина в роки дитинства, що закладено в її душу від народження до 10-11 років. ... Підліток – це, образно кажучи, квітка, краса якої залежить від того, який догляд був за нею. Дбати про красу квітки треба задовго до того, як вона починає розкривати свої пелюстки» [2, с. 290]. Разом із тим учений наголошував, що вже набуті молодшими школярами якості потребують подальшого культивування та розвитку в підлітковому віці. Тож перейдемо до характеристики II концентру формування культури здоров'я учнів підліткового віку. Нижче висвітлено зміст потребнісно-мотиваційного блоку культури здоров'я учнів основної школи:

- формування ціннісного ставлення до здоров'я, у рамках якого усвідомлюється особистісна й соціальна значущість;

- розуміння учнями ролі здоров'я в житті людини, мотиваційна готовність до збереження та укріплення здоров'я;
- формування інтересу до занять у спортивних секціях, до туристичних походів;
- прагнення систематично виконувати основні гігієнічні вимоги та правила загартування природними факторами;
- виховання прагнення до регулярних занять фізкультурою; інтерес до вдосконалення в обраних видах спорту;
- гармонійне поєднання потреби в зовнішній та духовній красі людини; формування відповідної системи еталонів самооцінки;
- формування потреби захищати слабкого, турбуватися про членів своєї сім'ї; готовність займатися самовихованням;
- виховання прагнення до чесності, скромності, краси та благородства у взаємовідносинах із представниками протилежної статі тощо.

Зміст емоційно-вольового блоку культури здоров'я підлітків:

- формування нетерпимого ставлення до недисциплінованості, негативних учинків, брехні, пихатості, упертості, порушення норм товариськості, колективізму, осудження неохайності;
- формування готовності визнавати свою неправоту та виправляти помилки;
- створення морального ідеалу, піднесення ідеалу духовної краси, добра та правди, прагнення досягти цієї вершини;
- виховання відповідальності перед самим собою, «перед своєю совістю»;
- виховання культури бажань;
- самоствердження особистості, загартування своїх морально-вольових сил шляхом загартування сил фізичних;
- розвиток вольових якостей характеру, здатність ставити перед собою суспільно значущі цілі та досягати їх;
- виховання моральної стійкості та здатності протистояти шкідливому впливу; відраза до відхилень від норм моральної поведінки, до виявлення егоїзму, байдужості, лицемірства, цинізму, споживацького ставлення до природи тощо.

Підлітковий вік (отроцтво) вважають середнім шкільним віком, перехідним віком від періоду дитинства до періоду юності, періодом ранньої юності. Його вікові рамки сягають від 10-11 до 15 років. В. Сухомлинський часто називав цей віковий період «таємничим», «незрозумілим», «важким» [2]. Педагог звертав особливу увагу на зміни в духовному житті підлітків, їхньому світобаченні, розумінні моральних загальнолюдських цінностей: «...роки отроцтва й відрізняються від дитинства тим, що людина в цьому віці бачить, відчуває, переживає не так, як бачила, відчувала й переживала в роки дитинства. ... Підліток бачить те, чого ще не бачить дитина; він також бачить те, чого вже не бачить, вірніше, не помічає дорослий, бо багато речей стають для нього занадто звичними. Бачення світу в підлітка – єдиний у своєму роді, унікальний, неповторний стан людини, який ми, дорослі, часто зовсім не розуміємо, повз який проходимо незворушні» [2, с. 287-288].

Василь Олександрович зазначав, що для підліткового віку характерне безтурботне ставлення до свого здоров'я, бо школярі ще не мають чіткої мотивації до його збереження та зміцнення, тому на цьому віковому етапі становлення особистості необхідно особливу увагу приділити формуванню потребнісно-мотиваційного та емоційно-вольового компонентів культури здоров'я [2].

Для розвитку афективної сфери підлітків характерна така суперечність: «непримиренність до зла, неправди, готовність вступити в боротьбу з найменшим відхиленням від істини і, з другого боку, невміння розібратися в складних явищах життя» [2, с. 322]. Отроцтво – це такий період духовного розвитку, – відзначає павлівський педагог, – коли все, що відбувається довкола, глибоко хвилює людину, стає особистим інтересом, переживання школярів стають більш глибокими, у них з'являються більш стійкі почуття, емоційне ставлення до важливих явищ життя, значно

ширшає коло соціальних інтересів. Позитивною стороною цієї суперечності є непримиренність до зла та бурхлива емоційна оцінка зла – ненависть до всього, що принижує уявлення підлітка про ідеал краси (фізичної і духовної), добра та правди. Ці якості, на думку Василя Олександровича, є показниками духовного та емоційного розвитку школяра. Їх культивування – це одне з основних завдань середньої та старшої школи: «Якщо вчитель намагається погасити емоційний вогник, запалений готовністю подолати зло, – це може виховати байдужість і лицемірство. ... Виховання тільки тоді стає творенням людини, коли бурхливі пристрасті хвилюють юні серця. Велика небезпека у вихованні юнацтва – емоційна сплячка» [2, с. 323]. На нашу думку, виховання розглянутих вище якостей відбиває зміст процесу формування емоційно-вольового блоку культури здоров'я підлітків.

У підлітковому віці активно формується самосвідомість і виробляється особиста система еталонів самооцінювання. Підліток починає усвідомлювати свою особливість і неповторність, у його свідомості відбувається поступова переорієнтація із зовнішніх оцінок (дорослих) на внутрішні. В. Сухомлинський з цього приводу писав: «...замислившись над питанням про мету власного життя, підліток переходить до іншої думки: «Що про мене думають люди? Яким вони бачать мене?» [2, с. 325]. Самооцінка як одне з головних новоутворень підліткового віку значною мірою визначає формування тих чи інших якостей особистості, є регулятором її поведінки та діяльності.

Іншим критерієм вихованості та культури здоров'я В. Сухомлинський вважав спроможність підлітка «нести відповідальність перед своєю совістю». Павлівський педагог констатував: «Якщо вам вдалося досягти того, що дитині наодинці із собою стало соромно, соромно самій перед собою (підкр. авт.) за свій осудливий вчинок, якщо дитина прагне стати кращою, ніж вона є, якщо в її свідомості не тільки живе, але й стає власним переконанням уявлення про те, що краще і що гірше, то це означає, що ви бачите наслідки своєї виховної роботи» [2, с. 304]. Із вищесказаного можна зробити висновок, що значне місце у змісті виховання культури здоров'я особистості посідає формування в підлітків чутливої совісті, прагнення досягти моральної вершини краси та захоплення моральним ідеалом.

Серйозні зміни в підлітковому віці відбуваються в мотиваційній сфері. Так, провідним мотивом будь-якої діяльності стає прагнення школяра до самоутвердження, бажання завоювати певне місце у класі, досягти громадського визнання. «Справжнє самоутвердження, – говорив павлівський учений, – відбувається тільки в духовній боротьбі, коли, напружуючи вольові зусилля, підпорядковуючи другорядні мотиви поведінки головним, провідним, людина переживає радість перемоги над труднощами, хвилююче почуття власної гідності, виростає у власних очах» [2, с. 328]. Серед негативних людських якостей, до яких треба виховати гостру відразу в роки отроцтва, Василь Олександрович виділяв такі: лінощі, невігластво, емоційне безкультур'я і примітивізм, естетичну убогість, марновірство, егоїзм, перевагу інстинктів над високим почуттям обов'язку.

Спираючись на глибокі знання вікової психології та особливостей розвитку дітей у роки отроцтва, В. Сухомлинський помітив, що вже на початку підліткового віку починає інтенсивно виявлятися потреба дитини в автономії, незалежності від дорослих, батьків і прагнення визнання їхньої самостійності. Але, разом із тим, – відзначав він, – у цей період життя особистість не може жити без духовної близькості з умудреною життєвим досвідом людиною старшого покоління [3]. Дружба з дорослим необхідна підліткові насамперед як джерело утвердження почуття власної гідності. Василь Олександрович наполягав на створенні духовної спільності вихователя й вихованця, закликав, щоб дорослі – батьки та вчителі – у жодному разі не допускали «самотності підлітка серед людей». Педагог зазначав, що необхідна висока педагогічна майстерність для створення атмосфери взаєморозуміння та взаємодовіри, адже наставником підлітка стає тільки той, хто переживає ті ж почуття, живе тими ж ідеями, громадянськими

інтересами, захоплюється тими ж цінностями, допитливо шукає те саме, що хочеться шукати й підліткові [2, с. 331].

В. Сухомлинський вважав підлітковий вік періодом реалізації гострої потреби в суспільно корисній діяльності. Він помітив, що школярі із задоволенням беруть участь у трудовій, суспільній, художній, спортивній та інших видах діяльності, бо прагнуть духовного зростання, соціального визнання й дорослості. При цьому педагогічний колектив намагався, щоб будь-яку діяльність житина сприймала як необхідну не тільки їй особисто, але й суспільству: «Мета і зміст виховної роботи в тому, щоб багатогранне задоволення потреби в творчій діяльності переживалось як моральна гідність, щоб, працюючи для суспільства, людина вже в роки отрочтва і юності відчувала свою громадянську активність» [2, с. 307].

Таким чином, з'ясовано, що процес формування потребнісно-емоційного та емоційно-вольового блоків культури здоров'я школярів мав спіралеподібний характер: рух учнів від одного етапу до іншого становив собою перехід від низького рівня валеосвіченості до більш високого, ціннісні новоутворення кожного етапу актуалізувалися й переходили на новий якісний рівень. При цьому якісно та кількісно змінювався зміст формування культури здоров'я, форми, методи й засоби роботи з дітьми ускладнювалися, видозмінювалися відповідно до стратегічних цілей та завдань виховання.

Процес формування культури здоров'я учнів Павлівської середньої школи здійснювався шляхом комплексного, гармонійного виховання. Системний підхід до розуміння сутності особистості дав В. Сухомлинському можливість подолати однобічність у навчально-виховній роботі та забезпечити цілісність духовного, психічного та фізичного розвитку учнів у всіх сферах їхньої різноманітної діяльності та спілкування. Процес формування культури здоров'я школярів реалізувався через оптимальне поєднання загального та специфічного виховання, тобто його цілі були досягнуті шляхом таких видів діяльності, які були безпосередньо чи опосередковано валеологічно спрямовані.

Подальшого ґрунтовного наукового аналізу потребують такі питання, як організація ефективної взаємодії школи, сім'ї та громадськості в процесі формування культури здоров'я школярів; удосконалення форм, методів, засобів і діагностичного інструментарію формування культури здоров'я школярів у процесі навчальної та позанавчальної роботи тощо.

Література:

1. Сухомлинский В. А. Перспективный план идейно-воспитательной работы Павлышской средней школы на 1968 – 1974 гг. : автограф на укр. яз. // Центральный державный архив вищих органів влади та управління України, ф. 5097, оп. 1, спр. 926, 19 арк. – 1 док-т.
2. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 283-582.
3. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 7-390.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 7-279.
5. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 2. – С. 148-416.

Карпенко М. И.

ФОРМИРОВАНИЕ ПОТРЕБНОСТНО-МОТИВАЦИОННОГО И ЭМОЦИОНАЛЬНО-ВОЛЕВОГО БЛОКОВ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВЬЯ ШКОЛЬНИКОВ (ИЗ ОПЫТА РАБОТЫ В. А. СУХОМЛИНСКОГО)

Статья посвящена проблеме формирования культуры здоровья младших школьников и учеников основной школы в педагогическом наследии педагога-новатора В. Сухомлинского. В данном исследовании путём историко-реконструктивного анализа выявлена его валеологическая

концепція, даны определения таких понятий, как культура здоровья школьников, идейно-теоретический, потребностно-мотивационный, эмоционально-волевой и операционно-практический блоки культуры здоровья; раскрыты понятия духовного, психического и физического здоровья ребенка; проанализированы и обобщены цели и задачи валеологического воспитания учеников разного возраста в практической деятельности павлышского ученого.

Ключевые слова: педагогическое наследие В. Сухомлинского; формирование культуры здоровья школьников; блоки культуры здоровья; духовное здоровье; психическое здоровье; физическое здоровье.

Karpenko M.I.

FORMING OF REQUIREMENT AND MOTIVATIONAL, EMOTIONAL
AND VOLITIONAL BLOCKS OF CULTURE OF HEALTH OF SCHOOLCHILDREN
(FROM THE EXPERIENCE OF WORK OF V. SUKHOMLYNSKIY)

This article is dedicated to the problem of forming of requirement and motivational, emotional and volitional blocks of culture of schoolchildren's health in pedagogical heritage of great Ukrainian innovator V. Sukhomlynskiy. This research is revealed V. Sukhomlynskiy's valeological conception using historical and reconstructive analysis and corresponding program that had detected purpose and objectives of building of schoolchildren's health culture.

On the basis of scientific resources the problem of schoolchildren's health culture through V. Sukhomlynskiy's pedagogical heritage is analyzed; social and historical background of developing of the idea of schoolchildren's health culture by V. Sukhomlynskiy is found; conceptions of health culture in V. Sukhomlynskiy's pedagogical heritage is discovered; peculiarities of Pavlysh Secondary school, teachers training for schoolchildren's health culture is evaluated; goal, essence, forms and methods of forming of schoolchildren's health culture in practice of V. Sukhomlynskiy is characterized; it is revealed spiritual, psychological and physical health of a child; possibilities of application of V. Sukhomlynskiy's ideas concerning schoolchildren's health culture is found.

Complete and final system of building of pupils' health culture was created by V. Sukhomlynskiy and teaching staff of Pavlysh Secondary school and it was the first experience of valeological education not only in our country but also in Europe and in the world.

Keywords: pedagogical heritage of V. Sukhomlynskiy; forming of schoolchildren's health culture; requirement and motivational, emotional and volitional blocks; spiritual health; psychological health; physical health.

УДК 37(477)(092)+379.8

Кириченко В. Г.*

РОЗВИТОК ДУХОВНИХ ПОТРЕБ МОЛОДІ
У ПРОЦЕСІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ РОБОТИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПРАЦЬ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО)

У статті на основі вивчення праць В. Сухомлинського аналізуються такі питання: який зміст вкладав педагог у поняття «духовні потреби молоді», яким чином вирішувалися проблеми організації дитячого дозвілля у Павлівській школі.

Висвітлюється система позааудиторної роботи у школі Василя Сухомлинського, що забезпечувала фізичне, моральне, розумове, патріотичне виховання учнів, сприяла формуванню в учнів культури духовних потреб, невід'ємною складовою яких було бажання читати, розмірковувати, працювати над самовдосконаленням і саморозвитком.

Ключові слова: духовні потреби молоді, Василь Сухомлинський, дозвілля, організація дозвіллевої діяльності молоді, народна культура.

Соціально-культурні трансформації, що відбуваються у сучасному світі під впливом процесів глобалізації та субкультурної диференціації, призвели до змін в усіх

* © Кириченко В. Г.*